

Польові дослідження з українського сексу (скорочено)

Оксана Забужко

Основні персонажі:

Оксана — 34 роки, головна героїня твору, українська поетеса;

Микола К. — 40 років, коханий Оксани, художник і скульптор.

Роман написаний у вигляді лекції-сповіді, де головна героїня постійно звертається до уявної аудиторії "леді і джентльмени", розповідаючи історію своїх стосунків з українським художником Моколою К. По ходу роману вона також розкриває деякі епізоди з життя своєї сім'ї та друзів, одночасно торкаючись тем нової української історії, суті кохання і потягу, мистецтва, української ідентичності в Україні та за її межами, самотності, долі жінки.

Попри те, що героїня говорить українською мовою, в своїй оповіді вона часто вживає також англійські та російські слова та вирази: "От чим ще, до речі, паршива чужа країна — набиваються, натрушуються, як пух у ніздрі, напихатні чужинецькі слівця й звороти, заліплюють пори в мозкові, нахабно тиснуться попідруч, навіть коли ти наодинці з собою, — і незчуваєшся, як починаєш балакати "хеф-напів", тобто повторюється те саме, що вдома (вдома? схаменися, кобіто, — де він, твій дім?), ну гаразд, у Києві, в Україні — з російською: всякає ззовні накрапами, зсихається — цементується, і мусиш — або повсякчас провадити в умі розчисний синхронний переклад, що звучить вимучено й ненатурально, — або ж приноровитися, як усі ми, самим голосом брати чужомовні слова в лапки, класти на них такий собі блазнювато-іронічний притиск як на забуцім-цитати (наприклад — гарний приклад для студентів, можна навести завтра на лекції: "Ти себе що — "победительницей" почуваєш?")"

Зустрілися Микола і Оксана восени на мистецькому фестивалі в провінційному місті (Луцьку), де вона читала свої вірші. Він запропонував Оксані показати місто або звозити на замок на своїй машині, але справив скоріше негативне враження: "провінційний фраер, ич як нарцисично задбаний — біленький комірчик з-під светра, доглянуті нігті (це в художника!), німічний, якраз у міру, запах дезику — котяра з сивим "йоржиком" і шельмівським зеленооким прижмуром, трохи приношений, розволочений артистичний шарм, сухі зморшки усміху, побрижені мішки під очима". В жінки одразу з'явилося погане передчуття: "Цей чоловік зробить тобі боляче". Однак в ході вечора вони все ж поїхали разом на прогулянку містом. О третій ночі Оксана показала йому, де була їх квартира, коли вона маленькою жила в цьому місті з батьками, ще до переїзду в Київ. Там Микола поцілував її, після цього вони поїхали до нього в майстерню, де провели разом ніч.

Ця перша ніч, як і ті, що відбулися в подальшому, не принесли героїні задоволення, скоріше навпаки — їй було боляче: Микола не дуже переймався відчуттями партнерки,

міг навіть розбудити її посеред ночі, після того, як вона прийняла снодійне: "ну значить, на "ньому" й заснеш" — говорив він в таких випадках. В одну з перших їх ночей він обпик її ногу запальничкою, і такі інциденти повторювались постійно, так, що на ногах Оксани лишилися сліди: "литки розцяцьковано, як мапу, архіпелагом різнотонних, червонястих і брунатних, лускатих і злущених плям — шрами, порізи, опіки, навіч представлена історія дев'ятимісячної (атож, дев'ятимісячної!!!) mad love , із якої вийшла — правдива madness".

Ці стосунки продовжувалися цілу осінь. Оксана часто приїжджала до Миколи з Києва: "в українське провінційне містечко, в опалювану дровами майстерню на горищі покинутого дому без адреси й телефону, без клозета й гарячої води, з голою лампочкою на скрученому шнурку під стелею, з палкою ковбаси й банкою розчинної кави на вимашеному фарбами низенькому столику". Не зважаючи на певну деструктивність цих стосунків, Оксана була повністю поглинута своїми почуттями: для неї Микола був перший у її житті "український чоловік", "кого не треба було вчити української мови, тябричити йому на побачення, виключно аби розширити спільний внутрішній простір порозуміння, книжку за книжкою з власної бібліотеки", "перший чоловік з твого світу, перший, з ким обмінювалося не просто словами, а зараз усією бездонністю мерехкхих, колодязним зблиском підсвічених тайників". У ньому героїня побачила справжню спорідненість: "свій, в усьому — свій, одної породи звірюки! — і в ній же, в мові, було все, чого ніколи потім не було між вами в ліжку".

Ще з першого дня Оксана підсвідомо мріяла завагітніти від Миколи і мати з ним сина, навіть придумала йому ім'я – Данилко. Але будувати стосунки з коханим героїні було важко: розчарований у житті, "мовчазний і жорсткогубий" чоловік був закритим і не зовсім пристосованим до того, щоб мати взаємини засновані на повазі і відкритості: "той чоловік грав без правил, точніше, грав за власними, як правдивий кантівський геній, в його силовому полі пробуксовувала будь-яка передбачувана логіка подій, так що був він сам собі the land of opportunities, і що вже там серед тих opportunities не чаїлося вготованим на майбутнє — смерть в черговій з ряду автокатастрофі (ні, Господи, ні, тільки не це!) а чи тріумфальний прохід по світових музеях, — наплювати, дарма, аби тільки виламатися, вимачкуватися з колії — з отої віковичної вкраїнської приреченості на небуття".

Після трьох місяців їх стосунків, Оксана повідомила Миколу, що збирається їхати до Америки: її запросили викладати українську культуру до університету Кембриджа, штат Массачусетс. В той день вони з друзями робили шашлики на дачі. Після цього у будинку загадковим чином почалася пожежа, Оксана мала підозри, що Микола міг почати її. Вона запропонувала йому летіти разом з нею, але він відмовився, тож вона поїхала сама.

Зима в Кембриджі була для Оксани дуже самотньою: вона сумувала за коханим і хвилювалась про те, чи з ним усе гаразд: чоловік любив швидку їзду і вона боялась, що одна із аварій, які вже неодноразово траплялися з Миколою, може стати фатальною. Вона писала йому з Кембриджа листи "до запитання", бо більше не було куди: "що ж ти

чиниш, любов моя? Навіщо ж ти обертаєш на смерть те, що могло б бути таким безумно яскравим — життям, горінням". Її американські друзі не могли допомогти Оксані почуватися менш самотньою: не знайомі з українською культурою, з відмінним світосприйняттям, вони були чужими для неї. Щоб якось розвіятись і рятуватись від депресії, Оксана ходила вечорами до басейну та до бібліотеки, але це мало допомагало. В кінці зими їй зателефонувала київська приятелька Саня і повідомила, що їх спільна подруга, Дарка, загинула в ДТП. Ця новина викликала в Оксани лише думку: "щасливиця, відмучилась!" Талановита виконавиця українськи народних пісень, красуня і розумниця, народження якої було останнім засобом її сварливої цинічної матері втримати при собі чоловіка, Дарчиного батька, загинула якраз через рік після його смерті, ніби виконавши своє сумне призначення. Дарка лишила по собі п'ятирічну дочку, Талю.

Оксана почала помічати за собою перші ознаки старіння: груди стали менш пружними, і чоловіки перестали звертати на неї увагу на вулиці. Її мучить самотність і нереалізованість як жінки: "Ні, хай би хто-небудь усе ж пояснив: якого чорта було родитися на світ жінкою (та ще й в Україні!) — із цією блядською залежністю, закладеною в тіло, як бомба сповільненої дії, з несамотійністю цією, з потребою перетоплюватись на вогку, хляпаву глину, втовчену в поверхню землі". Оксана зауважила, однак, що не одна вона бореться із депресією. Її, на перший погляд, щасливі і завжди ввічливо-усміхнені колеги на факультеті приховують власні трагедії: адміністраторка Кріс, мати восьмилітньої доньки, вже п'ятий рік ходить на опромінювання від раку грудей; розлучена і бездітна Елен глушить себе роботою, весело сміючись, щоб не помічати, як невблаганно старіє на самоті; шістдесятилітня Каті, яку рік тому покинув чоловік, тепер ніколи не піде на пенсію; а підстаркуватий сербський поет Алекс, що роками їздить по світу, перебираючись з університету в університет, гордо називає себе югославом і намагається зробити вигляд, що жахливого минулого його країни не існувало.

Врешті, по закінченню зими, їй вдалося-таки додзвонитися до Миколи в Україну. Виявилось, якраз перед її від'їздом, він черговий раз розбився на машині і поламав ребра так, що досі ходив у корсеті. Дізнавшись про це, Оксана аж затулила собі рота долонею, згадавши свій сон: мовби тримає в руках Миколіне гіпсове погруддя, котре страхітливо ворушить губами. Вирішили, що він приїде до Америки, щоб все ж спробувати разом будувати сім'ю. Друг Оксани, Марк, запросив Миколу коштом курованого ним факультету університету штату Пенсильванія. Він же виклопотав йому майстерню на час літніх канікул: куток у здоровенній, схожій на сюрреалістично заставлений мольбертами спортзал кошарі з матовим, як у клозеті, вікном на всю стіну. Отже, Оксана мала покинути Кембрідж і переїхати до іншого міста лише заради того, щоб жити разом з Миколою.

На початку літа Оксана вже їхала до аеропорту Кенедді, де мала зустрічати Миколу. Усю дорогу її спіткали невдачі: порвався босоніжок, літак з Бостона відмінили, ще й таксист не міг знайти дорогу до дому її друзів, де вона попросилась переночувати

після відміни її рейсу. Не зважаючи на усі подолані перепони: відстань між двома континентами, отримання ним візи, автокатастрофи — Оксані та Миколі так і не вдалося порозумітися і побудувати стійкі стосунки. Спільне життя в Америці не залагодилось. Після черги сварок, Микола пішов з їх спільного житла до своєї майстерні без центу грошей і не говорячи ні слова англійською.

У кінці твору Оксана розмірковує про суть кохання та долю українського народу, і як в її випадку ці речі були пов'язані: "Ми ж були вродливим народом, леді й джентльмени, відкритозорим, дужим і рослявим, самовладно-міцно вкоріненим у землю, з якої нас довго видирали з м'ясом, аж нарешті таки видерли, і ми розлетілись, розтрусились по всіх широтах обстрапаним пір'ям із розпоротих багнетами подушок, наготованих, було, на придане, — ми-бо все чекали свого весілля, вишивали собі пісень, хрестиком, слово до слова, і так упродовж всенької історії, — ну от і довишивалися". Після століть поневірянь і неволі українці змінилися, адже "в рабстві народ вироджується". А кохання — не для рабів, бо "раби не повинні родити дітей," — вважає Оксана. "Рабство є інфікованість страхом. А страх убиває любов. А без любові — і діти, і вірші, й картини — все робиться вагітне смертю". Рабством Оксана вважає страх і згадує, як з самого дитинства її привчали боятись: батько оповідачки відбув покарання за політичною статтею і до кінця життя боявся нового арешту: "Страх починався рано. Страх передавався у спадок — боятись належало всіх чужих". Оповідачка згадує як за їх сім'єю, як неблагонадійною, постійно слідкував КДБ: "коли зростаєш у квартирі, яка постійно прослуховується, і ти про це знаєш, так що вчишся говорити — одразу на невидиму публіку: де вголос, де на мигах, а де й змовчати, чи коли перше твоє дівоче захоплення виявляється приставленим до тебе стукачем".

Героїня зі співчуттям і любов'ю згадує батька: заляканий спецслужбами і в якомусь сенсі зламаний життям, він не працював, живучи на мізерну зарплату жінки, яка вклала усі сили, щоб дописати дисертацію, але так і не зуміла захистити її. Його життя минало, ніби в тюрмі: "живцем замуrowаний в чотиристітні — слухати радіо, курити в кватирку й з жахом дивитись, як невідворотно вимикається з-під нього, пре з-під ляди, самою силою органічного росту пхана, єдина жінка в його житті — та, котру сам породив? "Задери сорочечку, я хочу подивитись, як ти формуєшся"". Врешті його таки заарештували вдруге за тунеядство і після доби в КПЗ відпустили працювати вахтером на будівництві. Оксана згадує також, як будучи підлітком вкрала в однокласниці туш, бо батьки не могли дозволити собі купити їй власну: "отроцтво, якого, відхрещувалась, нізащо не хотіла б іще раз пережити, наздоганяє тебе через двадцять років, випускає з найглухіших підвальних закапелків твоєї істоти сплакану й зацьковану дівчинку-підлітка, що заповняє тебе цілком, і лунко, розкотисто регочеться: а що, втекла?.."

У розмові з університетською подругою, Донною, Оксана приходить до висновку, що саме її національна ідентичність була причиною, з якої жінка терпіла дещо брутальне поводження з боку Миколи: "нас ростили мужики, обйобані як-тільки-можна з усіх кінців, що потім такі самі мужики нас трахали, і що в обох випадках вони робили

з нами те, що інші, чужі мужики зробили з ними? І що ми приймали й любили їх такими, як вони є, бо не прийняти їх — означало б стати по стороні тих, чужих? Що єдиний наш вибір, отже, був і залишається — межі жертвою і катом: між небуттям і буттям-яке-вбиває?" Така характеристика підводить підсумок історії стосунків, що займають центральне місце в романі: "Тільки любов боронить од страху. Але хто (що) вборонить од страху саму любов?"